

Josef Zvoníček

TA NAŠE ČEŠTINA ČESKÁ

aneb

STRUČNÁ UČEBNICE MLUVENÍ A PSANÍ

*Při maturitní zkoušce z českého jazyka je pochopitelně nejdůležitější,
aby adept uměl odříkat názvy divadelních her Josefa Kajetána.
Takto jazykově vybaven kráčí životem, aniž by si někdo všiml,
že s mateřštinou zachází podle momentálního rozpoložení myslí,
je-li vůbec co rozpoložít.*

© Ing. Josef Zvoníček, 1990, 2013

Jakékoli rozmnožování a rozšiřování tohoto textu nebo jeho částí je nejen povoleno, ale i doporučeno

Úvod k prvnímu vydání (1990)

Je to podivné, ale tuto příručku jsem napsal omylem. Domníval jsem se, chybně, že by mohla posloužit těm literárním koryfejům a gigantům pera, kteří soustavně hyzdí knihy a noviny hrubkami. Pak jsem zjistil, že potřební nemají zájem, neboť jsou už dávno nechytřejší. Absurdita je však elegantní jen tehdy, je-li dovršena; proto posílám příručku několika lidem, o nichž soudím, že ji nebudou potřebovat.

Bývá zvykem uvádět seznam literatury. Použil jsem všechnu: od útlých brožurek až po díla tlustá. Několik příkladů jsem si vypůjčil od Michala Ptáčka.

Prohlašuji, že všechna jména v příručce uvedená jsem si vymyslel a jejich náhodná shoda se skutečnými osobami mě samého překvapuje.

Ohlasy k prvnímu vydání

„Příručka je tak oslnivá, že jsem si při jejím čtení musel zakrýt oči.“

(Michal Fifek, spisovatel)

„Až nyní, ve svých 85 letech, jsem pochopil, co je to duševní orgasmus.“

(Miroslav Oplzík, psychiatr)

„Je to skvělé!“

(Ústav pro jazyk český, podpis čitelný sic, falešný avšak)

„Je nám líto, že jsme příručku nesehnali a v nouzi jsme pak museli opsat méně kvalitní práci.“

(Bohuslav Havránek a Alois Jedlička, jazykovědci)

„Příručka se mi opravdu velmi podařila.“

(Autor v.r.)

Úvod ke druhému vydání (2013)

Při povrchním čtení by se mohlo zdát, že tato příručka nepřináší nic nového – ale právě v tom je její smysl.

Prohlašuji, že všechna jména osob, zvířat a věcí jsem si zase vymyslel a jejich náhodná shoda se skutečnými osobami, zvířaty a věcmi mě znovu překvapila, někdy i hodně. Dále prohlašuji, že všechny citáty jsem vybral účelově, schválně jsem je vytrhl z kontextu a tam, kde to bylo jen trochu možné, i zkomolil.

Předpokládané ohlasy ke druhému vydání

„Příručka je zbytečná, protože kdyby bůh chtěl, aby člověk přestal být blbec, jistě by to uměl zařídit.“

(Gabriel Chevallier, autor knihy Zvonokosy)

„Ve srovnání s tímto textem budí všechny moje knihy dojem jedinečného nedostatku originality a přísné, doslova vědecky neoblomné oddanosti nudě.“

(Kingsley Amis, autor knihy Egyptologové)

„V posledních letech pociťuji katastrofální nedostatek zázraků, ale tato kniha je výjimkou.“

(Vlk v rouše Beránčím, pastýř)

„Jsa nyní jazykově poučen, váhám, zda si prohnat hlavu kulkou, nebo kulku hlavou.“

(René Příbyl, student práv na Západočeské univerzitě v Plzni)

„Při osvojování mateřštiny nikdy nemůže být tak pozdě, aby nemohlo být později.“

(Jára Cimrman)

Další ohlasy směřujte na adresu:

josef.zvoncek@email.cz

Kouzla s číslovkami

Číslo píšeme:

slovy	dva miliony tři sta tisíc
nebo číslicemi	2 300 000
nevhodné je	2 miliony 300 tisíc
chybné je	2,300.000
nepřehledné je	2300000

Za řadovou číslovkou píšeme tečku:

2. odstavec	<i>ale:</i> odstavec 2
III. stupeň	stupeň III
o 5. hodině	v 5 hodin

Násobné číslovky píšeme dohromady:

stodvacetkrát	<i>chybně:</i> sto dvacetkrát; stovacet krát
250krát	250 krát; 250-krát
20letý	20 letý; 20-ti letý; 20tiletý

Namísto 2krát či 2x	<i>je lepší:</i> dvakrát
po 3 letech	po třech letech
20letý	dvacetiletý

Početní úkony a poměry se píší s mezerami, rozměry a skóre bez mezer:

$2 \times 3 = 6$	2x3 metry
$6 : 2 = 3$	12x251x320 mm
ředíme v poměru 5 : 1	hosté prohráli 2:3

Při psaní čísel ve smyslu „od–do“ píšeme pomlčku (nikoli spojovník) bez mezer:

6–8 kusů	<i>chybně:</i> 6 – 8 kusů
9–18 h	9 – 18 h
3000–5000 let	3–5000 let

Číslovky důsledně (a správně) skloňujeme:

o sedmi stech	<i>chybně:</i> o sedmiseti
s dvěma sty dvaceti	s dvě stě dvaceti
se dvěma, třemi, čtyřmi	se dvěma, třema, čtyřma
bez dvou, tří, čtyř	bez dvouch, třech, čtyřech

V dekadické (desítkové) soustavě oddělujeme desetinná místa čárkou, nikoli tečkou, a číslice za desetinnou čárkou uvádíme ve skupinách po třech, oddělených vzájemně mezerou:

12,3	<i>chybně:</i> 12.3
3,141 59	<i>nevhodně:</i> 3,14159

Na tucty a kopy sice už dávno nepočítáme, šedesátková soustava se však zachovala pro měření času a úhlů. V šedesátkové soustavě je desetinná čárka chybou:

hodiny a minuty oddělujeme tečkou	13.20
minuty a sekundy dvojtečkou	2:32
desetiny sekund logicky desetinnou čárkou	9,3

Pro velikost úhlů používáme značky, přičemž značka je těsně u číslice a za ní je mezerka:

$15^{\circ} 31' 12'' = 15$ stupňů + 31 minut + 12 vteřin (nikoli sekund)
$15,5^{\circ}$ není 15 stupňů + 5 minut, ale patnáct a půl stupně, tj. $15^{\circ} 30'$

Pro teplotní stupeň používáme tutéž značku jako pro stupeň úhlový, ale oddělujeme ji od číslice mezerou; u teploty měřené v kelvinech značku pro stupeň vynecháváme:

15 °C	<i>chybně:</i> 15°C; 15° C
15 K	15 °K

U čísla často stojí značka udávající počítaný předmět. Tvoří-li číslo a značka dvě slova, píšeme je s mezerou, tvoří-li jedno slovo, píšeme je bez mezery:

12 % = 12 procent	12% = dvanáctiprocentní
4 m = 4 metry	4m = čtyřmetrový

Značky u číslic zastupují slovo a stojí vždy u číslice. Nelze tedy napsat na konec řádku „37 000“ a až na následující řádek „kg“. Rozhodně nelze rozdělit samo číslo, tedy napsat na konec řádku „37“ a na další řádek „000“. Na počítači zabráníme rozdělení na nesprávném místě vložením tzv. pevné mezery: před stisknutím mezerníku přidržíme klávesy Ctrl a Shift.

Zapisování dat rovněž není libovolné:

3.4.1991	<i>chybně:</i> 3.4.91
3. 4. 1991	3. 4. 91
3. dubna 1991	3. duben 1991 (v roce 1991 nebyly tři, ale jen jeden duben)
Praha 3. dubna 1991	Praha, 3. dubna 1991
V Praze dne 3.4.1991	V Praze, dne 3.4.1991

Verbum finitum

U sloves 4. třídy (vzory *prosí, trpí, sází*) činí mnohým potíže koncovky ve 3. osobě množného čísla. Tvoříme je tak, že napíšeme sloveso v rozkazovacím způsobu (imperativu) a přidáme písmeno -i:

on prosí	pros!	oni prosí	<i>chybně:</i> oni prosejí
on trpí	trp!	oni trpí	oni trpějí
on sází	sázej!	oni sázejí	oni sází

Končí-li imperativ souhláskou „z“, změníme ji na „d“:

on ví	věž!	oni vědí	<i>chybně:</i> oni ví
on jí	jez!	oni jedí	oni jí
on vidí	viz!	oni vidí	<i>základné chyby:</i> viz. graf (ta tečka tam nepatří!) viz tabulka (viz koho, co – tabulku)

Chybným tvarem můžeme nechtěně začít hovořit (psát) o něčem jiném:

(jedna) slepice snáší vejce	(tři) slepice snášejí vejce
stav! (zastavuj)	oni staví
stavěj! (buduj)	oni stavějí

V některých případech lze akceptovat i tvary krátké („musejí“ i „musí“, „souvisejí“ i „souvisí“, „znějí“ i „zní“ aj.)

Poznámka pro druhé vydání:

Dnes už jsou krátké tvary přípustné úplně všude. Budeš-li se však řídit uvedeným pravidlem, ostudu si neuděláš.

Přísllovečné spřežky

Spřežka je ustálené spojení předložky s následujícím slovem a píše se s ním dohromady. Za spřežku považujeme příslovce, které lze zaměnit jiným slovem. Zvlášť se píší výrazy, do nichž lze vsunout například přívlástek:

napohled (zdánlivě)	na pohled (na první pohled)
dokonce (ba)	do konce (do úplného konce)
jakoby (takřka)	jako by (jako kdyby)

Proslavené přičestí minulé

Bezpodmínečně je třeba dodržovat shodu podmětu s přísudkem, tzn. dbát na to, aby muži *stáli*, ženy *stály* a města *stála*. U nesourodých násobných podmětů jsou sice přípustné i tvary typu „dívky a chlapci seděly“, ale to prosadil do pravidel pravopisu bolševik, zachvácený nezřízenou touhou, aby i jeho blbé dítě prolezlo školou. (Ze stejného důvodu hodlal dokonce zrušit ypsilon.) Člověk zakládající si na své pověsti nevyužívá této možnosti a dbá o to, aby jeho dcery i synové raději *stáli* než *seděly*.

V některých souvětích bývají matoucí podměty:

„Tři skupiny turistů, kteří šli po různých cestách, se nakonec sešly v hospodě.“

Podmětem hlavní věty jsou „skupiny“, podmětem věty vložené jsou „turisté“. Nahradíme-li výraz „kteří šli“ slovem „jdoucí“, máme vystaráno a celek i lépe zní. U souvětí tohoto typu však někdy vzniká kromě pravopisného i problém věcný:

„Statisíce lidí se shromáždily, aby vypískali Kalouska, ale nepořídily.“

Sufixální morfémy -icí a -ící

Rozhodnout o správném tvaru přípony můžeme pouze u slova zařazeného do větného kontextu. Adjektivum účelové má koncovku -icí, adjektivum vztahující se k aktuální činnosti koncovku -ící:

hasící přístroj; hadice (to, co slouží k hašení)	hasící útvar; sousedé (ti, kdo hasí)
balící papír	prodavač balící zboží
čisticí prostředek	manželka čisticí skvrnu
kropící konev	muž kropící trávník (v obou významech)
mísící stroj	autor mísící dojmy s pojmy
hodnotící kritérium	blb hodnotící vědeckou práci
řídící páka	řídící učitel

Souhlásky „s“ a „z“

1. Jako předložky

Předložka „s“ se pojí se 7. pádem (instrumentálem): s kým, s čím. Často bývá vkládána chybně (navíc): Kopat lze s *Frantou*, nemůžeš však kopat s *krumpáčem* – krumpáčem kopeme bez předložky. Dojde-li ti síla nebo trpělivost, můžeš ovšem odejít s *krumpáčem* na rameni. Spěcháš-li, hoď *sebou*, jdeš-li něco psát, vezmi si s *sebou* tuto příručku.

Ve spojení s 2. pádem (genitivem) se předložka „s“ dříve používala jednak pro vyjádření pohybu (směru) shora dolů: Skočil se *skály*, spadl s *nebe*, jednak pohybu ve smyslu s povrchu pryč: vezmi vázu se *skříně*, pokud je na skříní. Je-li uvnitř, pak ji ber ze *skříně*. Toto pravidlo však bylo zrušeno a nyní se v genitivní vazbě používá zásadně předložka „z“.

Tak trochu proti přírodě se předložka „s“ píše v ustáleném spojení *kdo s koho*.

2. Jako součást slova

Pamatuj si dvě skupiny slov, v nichž je *slušné* psát „s“, i kdyby se to tvůrcům pravidel pravopisu nelíbilo:

1. busola; disertace; diskuse; revers; personál; renesance; resort; režisér; skansen; spropitné
2. všechna slova zakončená na *-ismus* (realismus; racionalismus) nebo *-asmus* (pleonasmus; marasmus).

U slov první skupiny se „s“ nejen píše, ale i vyslovuje!

Co je a co není progresivní

V některých českých slovech kolísá délka samohlásek, takže je „nepopíratelné“ i „nepopiratelné“, že si můžeme vybírat mezi „umývadlem“ a „umyvadlem“. Není lehké odhadnout, jaká podoba se časem ustálí, ustálí-li se.

U slov přejatých z cizích jazyků je zase často přípustná záměna souhlásek „s“ a „z“, takže někteří „filosofové“ se domnívají, že je lépe být „filozofem“. Dvojí podoba je kodifikována proto, aby lidé měli čas si na změnu zvyknout a aby se vždy, kdy si někdo usmyslí změnit pravopis, nemuselo velké množství tiskovin naráz zahodit. Vývoj jazyka však putuje po cestách klikatých a klasičtí „filosofové“, kteří konzervativně lpí na původním pravopisu (odvozeném zpravidla ze starořečtiny nebo latiny), stále hájí své pozice (sice úporně, ale pravděpodobně marně) před progresivními „filozofy“, hlásajícími jednoduché pravidlo: „Piš, jak slyšíš!“ V tomto boji si musí každý své místo vybrat sám. Lidé, které děsí vidina sotva uvěřitelného – ale podle reálného odhadu myšlenkových pochodů vědců z Ústavu pro jazyk český docela možného – postupu kodifikace slovní zásoby po linii:

diskuse – diskuze – dyskuze – dyzkuze – dyzguze – dyzgůze,

se přiklání spíše k prvnímu táboru. Ať tak či onak, přinejmenším nevkusné je míchání „zastaralých“ a „progresivních“ tvarů v téže knize či tomtéž článku – text musí být za všech okolností stejnorodý.

Pronomina nejen posesivní

Přivlastňovací zájmena „mé“; „tvé“; „své“ jsou přípustná v širokém tvaru „moje“; „tvoje“; „svoje“ jen pro 1. a 4. pád (nominativ a akuzativ). Proto tě může potkat *má (tvá) i moje (tvoje) žena*, ty můžeš potkat *svou (mou) i svoji (moji) ženu*, ale do hospody choď jen bez *mé* ženy, peníze dávej raději *mé* ženě a vyříd si to pak se *svou* ženou!

Zájmeno „svůj“ přivlastňuje jakémukoli původci slovesného děje, tedy kterékoli osobě:

miluji svou ženu	<i>chybně</i> : miluji mou ženu
miluješ svou ženu	miluješ tvou ženu
ve svém článku máte chyby	ve Vašem článku máte chyby
uložte si u nás své úspory	uložte si u nás Vaše úspory
využíváme svých zkušeností	využíváme našich zkušeností

Mimochodem: tvoje dítě je bez ohledu na pohlaví středního rodu, takže se nestarej o *něj*, ale o *ně!*

Vícerodá substantiva

Některá podstatná jména mohou mít dva rody: mužský (masculinum) i ženský (femininum), například: prestiž; svízel; displej; hřídle; rez; Bubeneč; Pankrác (pražská čtvrť); sršeň aj. Dvoudodost jiných slov je jen zdánlivá. Pouze v ženském rodě píšeme například: Olomouc; tangens; kotangens. Obce Sušice jsou dvě: ta Sušice (v Čechách) a ty Sušice (na Moravě). Slovu „skriptum“, přejatému z latiny, přísluší střední rod (neutrum); nad jedním výtiskem mluvíme o *tom skriptu* a ne o *těch skriptech*, jak je nechvalným zvykem na všech vysokých školách.

Zkratky

V češtině je zavedeno už přes 8000 zkratk, značek a akronymů a při vymýšlení dalších je třeba střídmosti. Musí-li už nová zkratka vzniknout, nechť je co nejkratší. Tak například místo HSD-SMS by bylo vhodnější OTB (Oběti Trefulkových blábolů). Zkratky rozlišujeme na:

iniciálové	v. r.	(vlastní rukou)
lineární	doc.	(docent)
skeletové	mjr.	(major)
rámcové	fa	(firma)

Za rámcovou zkratkou se tečka nepíše, protože za posledním písmenem nic vypuštěno není: „jr“ (junior); „pí“ (paní). Týká se to i zkratky „vs“ (versus), uváděné v pravidlech chybně („vs.“). Nejsou-li zkracovaná slova neskloňná, pak se zpravidla ve větě skloňují i jejich rámcové zkratky a podle pádové koncovky se mění jejich poslední písmeno, třebaže někdy se to na první pohled nepozná (právě slovo „paní“, a tedy i zkratka „pí“, má ve všech pádech stejný tvar). Když ti ovšem nabídne odbornou literaturu „fy Novák“, víš hned, že by měla raději vyrábět krumpáče. U lineárních zkratk se do posledního písmena graficky nepřenáší výslovnost vyplývající z následující, ve zkratce už neobsažené hlásky:

latinsky	lat.	chybně: lať.
španělsky	špan.	špaň.
ale: maďarsky	maď	mad.

Věta nesmí nikdy začínat zkratkou – v takovém případě je ji třeba vypsát:

Chybně: „Prof. Klaus opět zajímavě přednášel.“ *Správně:* „Profesor Klaus opět šlápl do hovna.“

Některé zkratky se vyslovují, jako by to byla normální slova, například NATO čteme jednoduše „nato“. U jiných to kvůli absenci samohlásek nejde a musíme je hláskovat, například ČSSD čteme „čé-es-es-dé“. Mluvíme-li česky, hláskujeme také česky, a to i u zkratk utvořených ze slov cizích, například NHL nečteme „en-ějč-el“, ale „en-há-el“. Komické je „anglické“ hláskování zkratk utvořených ze slov latinských, jemuž holdují zejména právníci, ekonomové, novináři a podobní vzdělanci, například bývalý pizeňský děkan Pospíšil, který hláskuje akademický titul Ph.D. zásadně „pí-ějč-dý“ místo „pé-há-dé“.

Interpunkce

Kolik asi žijících Čechů (počítám v to i ty z Moraváků, kteří nevědí, že jsou Češi) ovládá bezpečně interpunkci? Bude to směšně malá skupinka, ale nedivme se tomu, neboť – jak již bylo řečeno – při maturitní zkoušce z českého jazyka je stále ještě nejdůležitější, aby adept uměl odříkat názvy divadelních her Josefa Kajetána. Takto jazykově vybavení jedinci se pak houfně přihlásí na takzvané novinářské fakulty, kde se z nich mávnutím kouzelného proutku stanou takzvaní novináři, a s příslušným diplomem v kapse se rozběhnou po redakcích, odkud mohou šířit negramotnost co nejučinněji.

Tečku nepíšeme nikdy za nadpisem. Popisky a legendy k obrázkům se neukončují tečkou ani tehdy, skládají-li se z více vět.

Příklad popisky: Budova ministerstva obrany. V popředí socha Vlasty Parkanové

Příklad legendy: 1 – palice; 2 – tzv. hlava; 3 – směr úderu

Je-li věta zakončena třemi tečkami, mají to být vždy nejméně – a zároveň i nanejvýš – právě tři tečky. Je-li celá věta v závorkách, je tečka uvnitř, a naopak:

Je to tak. (A nejinak.)

Je to tak (a nejinak).

Pokud členíme vícestupňově text, píšeme za velkými písmeny (verzálkami) tečky, ale za malými (minuskulemi) závorky:

A. Úvod	a) Spisovatelem snadno a rychle
B. Centrální blábol	b) Spisovatelem raději pomalu
C. Závěr	c) Spisovatelem nejlépe vůbec ne

Rozsáhlejší text zprehledníme desetinným tříděním, v němž se za poslední číslicí tečka nepíše:

3.2 Zrno a plevy

3.2.1 Zrno

Zvýrazňujeme-li nadpis, tedy jen nadpis, nikoli číselné značení kapitoly:

4.2.7 Význam vodní dopravy na Sahaře

Za **dvojtečkou** píšeme malé písmeno, následuje-li jedna věta (souvětí). Začíná-li po dvojtečce delší text nebo přímá řeč, píšeme po ní písmeno velké.

Středník se píše mezi dvě věty (nebo dvě souvětí), které (která) nechceme ze stylistických či věcných důvodů striktně oddělit; středníkem můžeme demonstrovat užší souvislost částí takto spojených. Užívá se též při výčtu:

„Za chyby v novinách odpovídá: a) korektor redaktorovi; b) redaktor šéfredaktorovi; c) šéfredaktor mně; d) já sobě.“

Do **uvozovek** dáváme:

1. Citáty:

„Ach, lidi zlatý, jak mě jen lidi děsně serou.“ (Bohumil Hrabal)

2. Slova a spojení, která chceme z nějakých důvodů odlišit:

Variabilní konfesí se „proslavil“ poslanec Bursík.

3. Přímou řeč:

„Umíš mluvit?“

„Umím,“ řekl televizní moderátor.

Nevěřil jsem: „Tak řekni ř!“

„Dostal jsi mě,“ pravil, „ale uznej, že ve srovnání s Karlem Čáslavským jsem Démosthenes!“

„To jo...“

Všimni si: koncová uvozovka je vždy až za interpunkčním znaménkem. Chceme-li uvnitř přímé řeči dát další výrazy do uvozovek, musíme zvolit uvozovky graficky odlišné:

Soused pravil: „Variabilní konfesí se ‘proslavilo’ i mnoho jiných posranců.“

Někdy bývá přímá řeč uvozena pomlčkou, která je však jen na začátku (a za ní je mezera):

– Dost bylo bursíků i uvozovek, říkám rozhodně.

Odsuvník vytvoříme na počítači vyfukáním čísla 0146 při stisknutí klávese ALT:

V závěru filmu d’ Artagnan spad’ ze stromu.

Okolo **spojovníku** se (na rozdíl od pomlčky) nikdy nedělají mezery a vyjde-li spojovník na konec řádku, může tam zůstat, ale musí se opakovaně napsat na začátek řádku následujícího. Spojovník se používá:

při připojení spojky „-li“:

můžeš-li; není-li

u spojení dvou jmen:

Rakousko-Uhersko; Hájková-Duxová; Frýdek-Místek

ve slučovacím spojení:

propan-butan; snack-bar

pro upřesnění místa:

Praha-Vysočany; Plzeň-jih

v adjektivních složeninách:

modro-bílý (prapor); anglicko-český (slovník)

při rozdělování slov (v tomto případě se mu říká „rozdělovník“, ale graficky jsou obě znaménka totožná).

Pomlčka nemá být na začátku ani na konci řádku. S tím se musí pisatel poprat a text „srazit“ nebo „rozpálit“, aby mu pomlčka vyšla do řádku, nebo větu přeformulovat.

Můžeme-li dosadit místo pomlčky jakékoli slovo („až“; „do“; „versus“ ...), nejsou okolo ní mezery:

příjeď za 7–9 dní

znamená: příjeď za 7 až 9 dní

rychlík Praha–Brno

rychlík z Prahy do Brna

utkání Sparta–Slavia

utkání Sparta versus Slavia

otevřeno 8–12 h

otevřeno od osmi do dvanácti hodin

chybně: otevřeno od 8–12 h

otevřeme někdy mezi osmou a dvanáctou, ale kdy zavřeme, je ve hvězdách!

V ostatních případech okolo pomlčky mezery jsou.

V knihách (o novinách a časopisech nemluvě) často vidíme místo pomlček spojovníky, protože spisovatel či redaktor nemá o rozdíl mezi nimi tušení, a pokud náhodou ano, neví, jak pomlčku napsat, neboť na klávesnici počítače ji nenajde. Ve srovnání se spojovníkem je pomlčka delší a tenčí a v editoru MS WORD se vyrábí například vyfukáním čísla 0150 při stisknutí klávese ALT. Pomlčky různé délky najdeme po rozbalení menu „Vložit“ kliknutím na volbu „Symbol“. (Délky pomlček odpovídají šířce verzálek M či N příslušného řezu písma; v typografické hantýrce se jim říká M-pomlčka a N-pomlčka.)

Čárka je znaménko malé, nenápadné, ale kolik košil už ve školách dokázalo propotit! Občané neovládající trojčlenku se zpravidla nikdy nenaučí používat ani čárku, neboť jejich duševní impotenciál jim neumožní osvojení neoblíbeného větného rozboru. Tito lidé se v psaní obvykle omezují na dopis babičce, kde na interpunkci zase tolik nezáleží; hlavní je, aby babička pochopila, že jsou všichni zdraví a že Venoušek nám nakonec přece jen nepropadl. Horší je, získá-li takový jedinec dojem, že psaní je jeho posláním, což se stává kupodivu často, a stejně často pak vychází najevo, že nezalost pravopisu se snoubí s absencí myšlenek. A stejně často si čtenářská obec myslí, že by se dotyčný publicista (mám pro něj dlouhou řadu pěkných jmen, jež by se sem určitě nevešla) lépe uplatnil jako prodavač jogurtů. Jediný, kdo to neví, bývá postižený jedinec.

Kromě správné identifikace vět vedlejších, vložených atd. by se měl každý naučit bezpečně rozlišovat tzv. přívlastek volný, který podstatné jméno jen dokresluje, doplňuje (a odděluje se čárkou), od přívlastku těsného, který nemůže být beze změny smyslu věty vypuštěn (a čárkou se neodděluje):

„Ženy, oděné minisukněmi, naházeli muslimové do řeky“ (tj. všem bylo vidět až bůhvíkam a osudu neunikla žádná).

„Ženy oděné minisukněmi naházeli muslimové do řeky“ (tj. jen některé měly odvahu a ostatní zůstaly suché).

Popleteš-li čárky, budeš se se svým čtenářem lišit v názoru, kolik žen se vlastně koupalo a o co přišli ti, kteří to neviděli.

Slova, v nichž se velmi často chybje

<i>Chybně:</i>	<i>Správně:</i>	<i>Chybně:</i>	<i>Správně:</i>
achilovka	achillovka	interupce	interrupce
bryndza	brynza	rozanalyzovat	analyzovat
cenník	ceník	Mohamed	Muhammad
dvacetileté výročí	dvacáté výročí	Novák Jan	Jan Novák
výjimečný	výjimečný	pane Janák	pane Janáku
v kalhotech	v kalhotách	vichystický	vichistický
klaxon	klakson	lobbystický	lobbistický
konec konců	koneckonců	snažší	snazší
kontraadmirál	kontradmirál	spoluúčastnit se	účastnit se
kontraverze	kontroverze	spolupodílet se	podílet se
lehtat	lechtat	přišel tady	přišel sem
loyalita	loajalita	učit češtinu	učit češtině
lyžina	ližina	to stejné	totéž
mezzanin	mezanin	pět let zpátky	před pěti lety
mítink	mítink	více zelený	zelenější
nešťovice	nešťovice	víc jak dva roky	víc než dva roky
niť	nit	začnul	začal
non stop	nonstop	odsouhlasit	schválit
oxyd	oxid	kdyby jsme	kdybychom
Šalamoun	Šalomoun	kdyby jste	kdybyste
potencionální	potenciální	když bych	kdybych
právoplatný	pravoplatný	kde kdo	kdekdo
protěžovat	protežovat	málo kdo	málokdo
recirkulace	cirkulace	extrémistický	extremistický (ale: extrémní)
rengen	rentgen	schématický	schematický
respektivě	respektive	tématický	tematický
standartní	standardní	tréning	trénink
tamnější	tamější	zbyde	zbude
tenší	tenčí	vsutý	visutý (žebřík)
tloušťka	tloušťka	vyšívka	výšívka
vlašťovka	vlašťovka	vytypovat	vytipovat
vstříknutí	vstřík	wat	watt
zběr	sběr	do NATA	do NATO
holocaust	holokaust	vyhražený	vyhrazený

Toponyma, v nichž se velmi často chybuje

<i>Chybně:</i>	<i>Správně:</i>	<i>Chybně:</i>	<i>Správně:</i>
Atlantický oceán	Atlantský oceán	Bánská Bystrica	Banská Bystrica
Baltické moře	Baltské moře	Bardějov	Bardejov
Azerbajdžán	Ázerbájdžán	Bráník	Braník
Budapešť	Budapešť	Jánské Lázně	Janské Lázně
Himaláje	Himaláj	Králický Sněžník	Kralický Sněžník
Istambul	Istanbul	Partizánské	Partizánske
Kijev	Kyjev	Povážská Bystrica	Považská Bystrica
Lybie	Libye	Újezd nad lesy	Újezd nad Lesy
Indonézie	Indonésie	Gruzínci	Gruzíni
Rožumberok	Ružomberok	Arménci	Arméni
Barandov	Barrandov	Írán	Írán
Šalamounovy o.	Šalomounovy ostrovy		

Zapamatuj si:

Balt = kraj u Baltského moře
Štrbské pleso = jezero v Tatrách
Bílá hora = místo bitvy v roce 1620
Troja = starověké město v Malé Asii

zatímco: Baltik = Baltské moře
Štrbské Pleso = slovenská obec
Bílá Hora = pražská čtvrť
Troja = pražská čtvrť

Slova a slovní spojení nejpá

<i>Blibě:</i>	<i>Lépe:</i>
post	funkce; úřad; sinekura
upřednostnit	zvýhodnit
přetrvává	trvá; zůstává
dopad	ohlas; účinek; odezva; vliv; následek; důsledek
přístup	pojetí; postoj; vztah; stanovisko; metoda
zvyšuje se počet	přibývá
daleko víc	mnohem víc
klade si za cíl	snaží se o; pokouší se o; usiluje o; hodlá
odvysílali jsme	vysílali jsme
v současné době	nyní; teď; právě
do současné doby	dosud; dodnes; zatím
časový horizont	výhled; termín
hrozně se mi líbí	velmi se mi líbí
je to strašně důležité	je to velmi důležité
celý případ se vyšetřuje	případ se vyšetřuje
podat návrh	navrhnout
stoupl více než o 5 %	stoupl o více než 5 %
sleva -20 %	sleva 20 %
svou vinu odmítá	svou vinu popírá
chci se zeptat na otázku	chci položit otázku

Nesnesitelné fráze a kecy

politická scéna
napříč politickým spektrem
je jazýčkem na vahách
volby dopadly tak, jak dopadly
projevit připravenost
vyslat signál
ustál to
je to v pohodě
je to super
je to o tom

Co chtěl vlastně básník říci

Než napíšeš nějaké slovo, musíš přesně vědět, co vlastně znamená, tj. znát jeho sémantický obsah. Uvědom si například významové rozdíly u těchto dvojic slov:

alternativa	varianta
příčina	důvod
výsledek	důsledek
dopravce	přepravce
hospitalizace	hospitalice
elektrický	elektronický
psychický	psychologický
meteorit	meteor
najmout	pronajmout
podlaží	poschodí
povědomí	podvědomí
zaměstnání	povolání
stoletý	staletý
zásuvka	zástrčka
trasa	trať
šroub	vrut
rozdělovat	rozlišovat
legislativa	zákon
nebe	dudy

Poznámky ke stylistice

Neprováděj kontrolu či výzkum, ale kontroluj a zkoumej. „Provádět“ můžeš turisty Prahou, návštěvu bytem, v méně veselém případě rozkaz velitele. I armáda by však měla raději cvičit a občas zamést než provádět výcvik a zametání.

Vyhýbej se patologickým slovům „nehodovost“, „rozvodovost“, „nemocnost“. Pamatuj si, že koncert nelze „oddirigovat“, to by byla kontradikce v predikátu: buď se to oddirigovalo, nebo to byl koncert – tertium non datur. Máš-li sklon něco „vydodat“, „odsouhlasit“, „odléčit“, „proučtovat“, „zohlednit“, „odrekreatovat“, „upřednostnit“, „proorganizovat“ a chceš-li to vše ještě „vyargumentovat“ a „dokladovat“, nebo dokonce „odvysílat“, nech psaní a jdi raději do prdele.

Označuj správně původce slovesného děje. Místo „nebudeme trpět“ napiš „nebudu trpět“. Rázně skoncuji s výrazem „rázně skoncuujeme“, neboť i ostrým hochům sluší kultivovanost ve vyjadřování, což nakonec pochopil i ajatolláh Chomejní: „Islámskou revoluci jsme nedělali proto, abychom snížili cenu melounů.“

Nerealizuj. Nejen jazykově, ale i v praxi má vyrobení čehokoli větší smysl než „realizace výroby“, která nestála nikdy za mnoho. Vzpomínám s nostalgii na realizační období jistého Slepíčky (jen s nechutí píši velké S), po němž pak dlouho realizovali všichni sportovní redaktoři. Když „realizační tým realizoval branku Lebedou“, znamenalo to, že jakýsi Lebeda se náhodou strefil do meruny a nakopl ji směrem, kde shodou okolností stála branka, a navíc nebyl z nevyzpytatelné vůle boží v dráze letu nikdo, od koho by se míč odrazil jinam. Realizace obvykle končila sentencí „proti této střele byl brankář bezmocný“. Historické události tohoto typu pochopitelně za zaznamenání stojí, bohužel se však neustále opakují, takže není lehké psát o nich neomšele a bez frází, a nakonec proč se namáhat, když náruživí čtenáři poslední stránky novin mnohdy za celý život nezpozorují, že se mlátí stále tatáž prázdná sláma. Stálo by však za pokus vytvořit lepšími komentáři „v těchto lidech něco, k čemu by se pak dalo hovořit“ (Ludvík Vaculík). Vítězný ryk reportérů nad tím, že sladká Fibi hodila kouli dál než něžná Bibi, změnu nezpůsobí. Zkusme titulky „Miss anabolikum“ nebo „Utkání sledovalo 140 tun diváků!“ Při této příležitosti je též vhodné upozornit na nesmyslnost hesla „Fandi, ale zůstaň člověkem!“, neboť „obojí najednou není možné“ (Miroslav Němec).

Realizování se postupně přesunulo ze sportu do státní správy, a když dnes policie strčí někoho do šatlavu, její mluvčí řekne, že „realizovali osobu“.

Nepřetěžuj text technickými (odbornými) termíny. Uvaž, nebude-li jízda „substitučně segregovanou železnicí, gravitující po konverzi do multimodálních koridorů“ (Ing. J. Kubec, CSc.), zdravotně závadná. Mnoho lidí si pomyslí, že adjektivní atributy mají být inherentní substantivům, aby kongruence nebyla pouze asymptotická, a pojedou raději vlakem. Ekonom by si měl spočítat, nemá-li v textu víc makroekonomických ukazatelů a diskontních sazeb než všech ostatních slov dohromady. Někteří odborníci k nám nemluví proto, aby něco sdělili, ale aby předvedli, jací jsou odborníci. Nejsou! Nevědí ani, proč k nám mají mluvit.

Nezatěžuj nás ani odborně vyhlížejícími, ale v podstatě zcela nesmyslnými jednotkami. Předpovídáním srážek 10 mm/m² se nám pokoušíš naznačit, že na sousední metr čtvereční naprší více nebo méně, čímž popíráš fyzikální zákony a pobuřuješ zdravý rozum. Zdravému rozumu se přičí i předpověď rychlosti větru 5–7 m/s, kterou si na představitelnou rychlost 18–25 km/h umí rychle přepočítat opravdu jen málokdo. Jak by to asi vypadalo na silnicích, kdyby tachometry udávaly rychlost v metrech za sekundu, aby vyhověly jakémusi papírovému, kýmsi nadiktovanému standardu, a řidiči si je museli neustále násobit koeficientem 3,6? Kam se ovšem hrabou meteorologové na ekonomy, kteří nás ve snaze budit dojem vědců téměř exaktních začali ohromovat „procentním bodem“, což není nic jiného než obyčejné, dlouhou praxí prověřené a všem srozumitelné „procento“.

Podívej se do slovníku, co opravdu znamenají cizí slova, kterých rutinně užíváš. Budeš žasnout, jaké bláboly jsi ve svém plodném životě spáchal. Přestaneš pak psát například „notoricky známý“, protože zjistíš, že „notorický“ znamená „obecně známý“, a píšeš tedy „obecně známý známý“. Obdobné je to s „lidovou demokracií“, neboť demokracie je vláda lidu, takže jisté noviny se dlouhá léta nazývaly „Lidová vláda lidu“ (dej jim lid věčnou slávu!). Zbytečné hromadění slov stejného významu (pleonasmus) je v některých případech už obecně vžitě, přesto stylisticky zcela pochybené:

dopolední matiné	matiné = dopolední koncert, dopolední slavnost
vystavený exponát	exponát = vystavený předmět
zasklená vitrína	vitrína = zasklená skříň
premiér vlády	premiér = předseda vlády
hlavní protagonista	protagonista = hlavní představitel
fantazie a obrazotvornost	fantazie = obrazotvornost
spolupodílet se	podílet se = mít na něčem podíl „spolu“ s jinými
shodnout se na konsensu	konsensus = shoda
časový harmonogram	harmonogram = časový plán
jednoduchost a nekomplikovanost	jednoduchost = nekomplikovanost
tiskový brífink	brífink = tisková konference
původní originál	originál je vždy původní
najatí žoldáci	žoldák = najatý voják
nevyžádaný spam	spam = nevyžádaný e-mail
zas až tak	zas tak (česky) = až tak (slovensky)
hlavní (přednostní) priorita	priorita = časová přednost
reálná skutečnost	skutečnost = realita
byl jmenovitě jmenován	jmenovitě jmenování = železné železo

Zkrátka: nepřeháněj. Například „maximum“ je opravdu „nejvíc“, takže nemá cenu psát „největší maximum“, a podobně je na tom i „nejnižší minimum“. K adjektivům „maximální“ a „minimální“ lze sice mluvnicky vytvořit 2. a 3. stupeň (komparativ a superlativ), nemají však smysl, podobně jako velmi oblíbený výraz „nejoptimálnější“ (optimální = nejlepší možný).

Velmi často se z nevědomosti používají cizí (a dokonce i česká) slova v jiném významu, než jaký ve skutečnosti mají:

- „Můj osobní názor“ předpokládá, že máš ještě nějaký jiný, jakýsi „neosobní“ názor.
- „Chybí legislativa“ říká ten, kdo postrádá k nějaké věci zákon. Legislativa je zákonodárství, zákonodárná činnost, tedy celý ten proces, který zákony plodí. Naše legislativa se málokomu líbí, ale určitě nám nechybí.
- Dům nemůže mít „narušenou statiku“, protože nemůže mít vůbec žádnou statiku! Statika není vlastnost budovy, ale odborná disciplína, podobně jako kinematika či dynamika. Jakýkoli dům může být nanejvýš staticky narušený.
- Velmi hrozným nebezpečím je, když „hrozí nebezpečí laviny“. Za normálních okolností totiž hrozí lavina, nebo je nebezpečí laviny.

Užíváš-li přirovnání, nechť jsou trefná, abys nedopadl hloupě jako již výše zmíněný moravský národovec a literát Trefulka, který si zapomněl „nastavit zrcadlo“ a v tomto stavu napsal Ludvíku Vaculíkovi: „Vypadáš, člověče, jako takový otec Kondelík v období sexuální revoluce.“ (*Hlasy nad rukopisem Vaculíkova Českého snáře.*)

Cíl – to jsou dvě tyčky zaražené do země a mezi nimi napnuté plátno s nápisem CÍL. Rusové s cílem „chodí“, ale my, Češi, k němu jdeme nebo směřujeme. Možná i sám ministr zahraničí by mohl jezdit na jednání za nějakým účelem a ne „s cílem“. Je to však ministr, a trvá-li na tom, ať s sebou ty dvě tyčky vláčí dál. Za sebe však trvám na tom, že tuto příručku nepišu „s cílem“ vylepšit tvůj styl, ale proto, abys v rámci možného a individuálně uskutečnitelného mluvil a psal lépe.

Začneš-li větu slovy „To je dáno tím, že...“, škrtni to a začni znovu. Nahradiš-li ovšem předešlé formulací „To spočívá v tom, že...“, usekni si ruku, nebo raději hlavu (bude to jistější).

Nikdy nepěstuj králíky! Pěstovat můžeš muškáty za oknem, králíci se *chovají*. Máš-li prase v chlívkou, neříkej tomu „výroba vepřového masa“. Nevyráběj ani „zelenou hmotu“, kravám raději nasekej trávu a na zimu usuš seno. Přestaň i s výrobou „dřevní hmoty“, protože to opravdu neumíš – místo toho měj radost, jak ty smřčky rostou pěkně samy. „Dalším zkvalitňováním produkce zelené hmoty s cílem zvýšení výroby hovězího masa“ bys mohl vyděsit i autora slavných stylistických blamáží soudruha spisovatele Kozáka.

Nikdy nic nevyřizuj při osobní návštěvě. Zkus to buď osobně, anebo, nedáš-li jinak, při návštěvě. (Je to podobné jako s tím „osobním názorem“.)

Neděkuj svému škůdci: o střechu nad hlavou jsi nepřišel *díky* vichřici, ale *kvůli* vichřici. Pojedeš-li tramvají, nečti *během* jízdy noviny, je to nebezpečné. Čti raději *při* jízdě.

Hromosvod nahrazuje vzdělanec bleskosvodem, o němž ví, že je účinnější. Stejně tak ví, co je vedeno ropovodem.

Nevytvářej podmínky. Kdo čekal tvou pomoc, obdržel klacek pod nohy, neboť musí „vytvořené podmínky“ splnit navíc. Ani vytváření předpokladů není moc vtipné. Ustaň prostě v tvorbě a začni něco dělat. A nepřijímej už nikdy žádná opatření. Přijmi spíš úplatek za to, že přestaneš psát – je to sice nezákonné, ale každý soudce přivře obě oči. Vždy mě zneklidní, když čtu, že parlament přijal nějaký zákon. Představuji si to takto: Ctihodní poslancové klečí v půlkruhu s vyplazenými jazyky a předseda každému z nich vkládá do úst útržek papíru, na němž je návrh zákona napsán. Předsednictvo sněmovny pochopitelně obdrží papír křídový a někteří poslanci přijímají pod obojí způsobou, tj. zapíjejí inkoustem. Parlament musí zákony schvalovat! (Anebo také neschvalovat.) Žádám tě snažně, sbore můj zákonodárný, schval dodatečně (a diskrétně) zákony, které jsi zatím pouze přijímal. Snad bude Zdeněk Jičínský, který rovněž hojně přijímá, vědět, jak na to.

„Jakmile zbytky mrtvol spadnou ze šamotového roštu na plochu pro popel pod ním, je třeba ihned stáhnout je pohrabáčem ke dvířkům na odstraňování popela. Tak mohou zbytky zůstat ještě dvacet minut, než se zcela rozpadnou. Potom se popel vyhrabe do popelníka a dá stranou, aby vychladl. Mezitím se postupně nakladou do komor nové mrtvoly.“ Byl bych docela rád, kdyby nám všem po přečtení tohoto návodu k použití osvětivských kremačních pecí konečně došlo, že od dob holokaustu není vkusné používat výrazu „konečné řešení“ pro kdekou blbost. Řešení může být možná dobré a někdy i chytré, ale právě to „konečné“ končí v propadlišti dějin a bývá nahrazeno něčím rozumnějším, často i lidštějším.

Pozor na nejednoznačné formulace. V knize o kaktusech čtu: „Na snímku je kulovitý Ferocactus, který odchoval trsovitý Echinocereus“. Kdo koho odchoval? Podobné příklady uvádí Chloupek: „Kritika francouzských představitelů v OSN.“ Vynadali někomu, nebo dostali po papuli?

Rozlišuj dvojice slov „pouze“ – „nanejvýš“; „jak“ – „než“; „kromě“ – „mimo“ atd., jejichž význam se shoduje jen zdánlivě. Nápísem „Na počkání zhotovujeme *pouze* tři klíče“ oznamuješ, že vyrobíš jen a jen tři klíče – kdo chce dva, ať jde jinam. Není nutné čekat před zdviží, až přijdou další dva zájemci, ale je třeba žádat výměnu cedule „Výtah *pouze* pro tři osoby“. Netvrď, že „pět z devíti je víc *jak* polovina“, protože je to víc *než* polovina a někdo by si mohl pomyslet, mluvnicky správně, že jsi „blbej *jak* necky“. Předložka „kromě“ se pojí jen s 2. pádem (genitivem) a předložka „mimo“ jen se 4. pádem (akuzativem), a to i tehdy, kdyby názor proslulého brněnského jazykovědce Jelínka byl odlišný (a takyže byl). Miliony smaltovaných tabulek s nápísem *Mimo dopravní obsluhy* nechal zřejmě zhotovit a celou republiku jimi zasvinil tentýž mamlas, který nám každoročně přeje na milionech pohlednic *Šťastný Nový rok*, protože netuší, že Nový rok s velkým „N“ je jen prvního ledna.

Je-li to jen trochu možné, dávej přednost činnému rodu (aktivum) před rodem trpným (pasivum). Je vždy lepší, když si hlavu umyješ sám, než když ti bude umyta.

Vyhýbej se jako čert kříži módním výrazům a hlavně nech na pokoji filozofii! Není nutné pochopit, že „filozofie podnikání“ je blbost, postačí, když to budeš respektovat.

Lépe než dlouhé výklady o tom, co je to sémantická konfuze, poslouží několik mistrných citátů z díla Mao Ce-tunga:

„Bez lidové armády by lid nic neměl.“

„Po stránce organizační je nutno přísně zavádět demokratický život.“

„Uvnitř lidu jsou jednotlivci, kteří mají některé odlišné názory.“

„Vůči všem zajatým příslušníkům loutkových a protikomunistických vojsk se řídíme politikou propouštění je na svobodu, s výjimkou těch, kteří jsou masami hluboce nenáviděni a musejí být rozhodně popraveni.“

Hotový text nech uležet a opravuj a přepisuj a škrtej a škrtej a škrtej! Vše nadbytečné, užvaněné, nefunkční, rozplizlé musí pryč. Obnažené myšlenky znovu utříd a sevři. Někdy se stane, že nakonec napíšeš něco jiného, než jsi původně chtěl, jindy to dokonce zahodíš, takže výsledek bude ještě lepší! Nepředkládej své názory apodikticky (jako věčné a nenapadnutelné pravdy), neboť není názoru, který by nebyl diskutabilní, nebo alespoň nesnesl odlišný pohled z jiného úhlu (to se ovšem netýká aritmetiky a vyňatých slov). Autoritativním tónem popudíš (stejně jako já zde, jenže já to dělám záměrně) a vydáváním domněnek za fakta vyvoláš podobný dojem jako jakési mikloško (zde už jsem velké M přes všechnu snahu napsat nedokázal), které těsně po převratu v roce 1989 do svého televizního koktání ke Dni lidských práv neprávem vpravilo právo vnucovat občanům pošetilé katolické dogma o interrupci, završené moudrem „svoboda je dar boží“.

Mluvený projev se od psaného liší, zvláště je-li pronášen bez přípravy. Je v něm více bezprostřednosti, může reagovat i na nálady publika a lze se v něm i přeréknout – až totálně zašmodrchat. Málokdo umí přemýšlet a mluvit v ucelených odstavcích jako pan prezident. Nejsi-li příliš pevný v kramflecích, raději si projev (komentář) napiš a nezapomeň si jej přednést nanečisto, neboť ne vše, co je možné na papíře, leze z huby. Televizí dotázaný politik by měl oželet truchlivé začátky svých odpovědí jako „Především bych rád řekl, že...“; „Je třeba říci, že...“; „Chcel by som povedať, že...“; „Podívejte se, pane redaktore, já bych to řekl takto...“ Vhodnější je začít rovnou tím, co má za těmito „úvody“ následovat.

A nyní je příležitost, abych výtku, určenou původně panu Kantůrkovi, ale hodící se beze změn k apelování na všechny po něm následující šéfy veřejnoprávní televize, přednesl znovu a naléhavěji: Nuže, rozmilý a generální pane řediteli, jistě budete se mnou souhlasit, že šeredná tlustá bába, byť to byla laskavá a hodná babička, nemůže pracovat jako manekýna předvádějící bikiny. Bezruký člověk jistě zasluhuje ohledy jednotlivců i společnosti a stejnou úctu jako ostatní lidé, nemůže však hrát ve filharmonii na housle – v tom jsme nepochybně též zajedno. V této atmosféře vzájemného porozumění bych rád dosáhl shody i v názoru, že televizním moderátorem, redaktorem, reportérem, komentátorem apod. nemůže být ten, kdo neumí příjemným hlasem vyslovit vše, co se na světě širém vyslovuje, nedokáže srozumitelně artikulovat a správně frázovat, a nemá tak nutné (nikoli postačující) předpoklady pro uplatnění v těchto povoláních. Cožpak, krucinálřagot, nikomu nevádí strašlivé drmolání jisté hlasatelky – zvolme pro ni vhodné fiktivní jméno Alena Zárybnická –, která při předpovědích počasí polyká nejen předpony a přípony, ale překvapivě i prostředky slov? Divák má dojem, že je placena podle objemu vychrleného textu za minutu, a právě proto musí vymezený čas každodenně vyplňovat obraty typu „v průběhu zítřejšího dne“ místo obyčejného „zítra“. A nebrnká vám nikomu na nervy onen Dusík, jenž neví ani to, že v češtině je přízvuk na první a nikoli na poslední slabice, takže nemožně protahuje koncovky a hokejové zápasy pak komentuje stylem: „Kotouč získal Paterááááa přihrává Pokornémuúúúú ten míj brankúúúú...“ Může mi to někdo nějak vysvětlýýýýt, nejlépe verejnéééééééé?!

Mluvená řeč může být doprovázena i přiměřenou gestikulací, čímž nemám na mysli navyklý jednotvárný pohyb bez vztahu k přednášenému, jak to dělá třeba pan Dumbrovský, jehož je nutno zabírat jen v detailu (jako bystu), nebo mu připevnit levou ruku k tělu drátem.

Kultura mluvené řeči strašlivě upadá, zejména tam, kde by se měla pěstovat – v televizi. Nejhůř jsou na tom policejní „mluvčí“, jejichž povoláním je *mluvit*, a měli by to tedy umět. Ale ani televizní profesionálové, kteří se lidskou řečí živí, nejsou schopni skloňovat číslovky („tři tisíce dvě stě padesáti lidem“; „s pět seti korunama“; „dva celé jedna procent“), stupňovat přídavná jména („více bezpečný“; „méně vykríčenější“), časovat slovesa („budu se soustředit“). Děkan Filozofické fakulty Univerzity Karlovy říká veřejně „protěžovat“, rektorka Opavské univerzity „neoptimálnější“, po Kateřině Biomase „Jacques“ se začali opičit jacísi další ženochlapi „Petra Svoboda“ a „Emma Smetana“, bavič Karel Týtý Šíp vkládá do každé věty jalové slovo „jako“, mnozí jiní zase „prostě“ či „nějakým způsobem“, jako by nevěděli, že všechno na světě lze udělat vždy jen „nějakým způsobem“ a nikdy nijak jinak, takže to netřeba zdůrazňovat, skoro nikdo už neví, že přítomný čas je v češtině průběhový, což znamená, že výrazem „prší“ se jaksi samosebou rozumí, že prší „v současné době“, kdekdo zvaní o přípravě, průběhu a závěrech schůzky, „problematice drog“, „jednotlivých okresech“ a „otázce příštích voleb“ místo o schůzkách, drogách, okresech a příštích volbách, policie vyšetřuje vždy pouze „celý případ“ a s půlkou se rozhodně nespokojí, moderátoři pro nás budou „celou tu situaci“ i nadále sledovat, přičemž všeho, co by se sem ještě mohlo (a mělo) napsat, je „daleko víc“ místo mnohem víc, a hlavně nám z jazyka houfně mizí slovesa:

už se nescházíme	ale: probíhá schůzka
už nediskutujeme	probíhá diskuse
už nevolíme	probíhají volby
už nás nikdo neinformoval	proběhla informace
už neskládáme zkoušky	probíhají maturity
operace se už nezdařila	proběhla v pořádku
a nikam už nepoběžíme	proběhne probíhání

V knize uznávaného historika čteme, že „schůzka mezi králem Zikmundem a českými stavy proběhla v Kroměříži“. Představuji si to takto: na jedné straně rynku stojí v celém svém majestátu Zikmund a na druhé české, poněkud statické a ušmudlané stavy, když tu náhle mezi nimi proběhne jakási alegorizovaná schůzka s frygickou čapkou na hlavě, podobná ženské postavě na starých francouzských známkách, usmívajíc se na obě strany. Hovnajš! Zikmund se v Kroměříži s českými stavy prostě

sešel. Anebo stavy se Zikmundem, Šmahele. A takto nám probíhá všechno včetně procesů, přestože je zřejmé, že všechny myslitelné procesy probíhají jaksi samy od sebe, i když to nenapišeme, protože kdyby neprobíhaly, tak by stály, a to už by nebyly procesy, tj. *děje*, ale neprobíhající, nehybné stavy (nejen české). V naší televizi, v novinách, ale i v „krásné“ literatuře už probíhá úplně všechno, snad s výjimkou toho, co se probíháním natolik unavilo, že nakonec už jen *došlo*:

nesešli jsme se	<i>ale</i> : došlo ke schůzce
nebyli jsme poučeni	došlo k poučení
nezměnily se poměry	došlo ke změně situace
nenavštívili nás	došlo k návštěvě
nepoškodili nás	došlo ke vzniku škody
neklesla hladina	došlo k poklesu hladiny

Ze sloves se stávají podstatná jména, která probíhají nebo k nim dochází. A stejně jako slovesa mizí z jazyka i předložky, kromě jediné, která ovšem ani nedochází, ani neprobíhá, ale jen tak si běží:

za války	během války
na konferenci	během konference
v minutě	během minuty
ve středu	během středy
do týdne	během týdne
o prázdninách	během prázdnin
při výuce	během výuky
u snídaně	během snídaně
přes víkend	během víkendu

Pokud někteří výstředníci předložky ještě užívají, užívají je často špatně:

<i>Chybné:</i>	<i>Správné:</i>
přemýšlet nad něčím	přemýšlet o něčem
uvažovat s něčím	uvažovat o něčem
je v klidu	je klidný
je v šoku	je šokován
považovat jako průhledné	považovat za průhledné
být rád za něco	být rád něčemu

Všichni, nebo alespoň ti, kteří si ještě zachovali zdravý rozum a cit pro jazyk (a pro ostatní překládám: zachovali si to do současné doby), cítí, že v těchto věcech by měl apelovat, působit, angažovat se, poučovat, křičet a někdy i řvát *Ústav pro jazyk český*, ale ten tu od toho není – tam se dělá jen Věda s velkým V. Naposledy křičeli v roce 1990 v *Literárních novinách*, když jim hrozilo zrušení. Po dvaceti letech dospívám k názoru, že pouhé zrušení ústavu a rozprášení příslušných vědců do všech čtyř světových stran nepostačí: i tu profláknutou budovu je třeba zbourat, základy rozkotat a na spáleništi zasadit lebedu a kopřivy, možná i najmout zahradníka, který by o ně pečoval a pravidelně je zaléval. Na úplně jiném místě a s úplně jinými lidmi je pak třeba založit *Ústav pro obranu jazyka českého*.

A na závěr několik slov o cizích slovech

Často slyšíme názor, že nemáme užívat cizích slov, neboť pro všechna tato slova existují ekvivalentní české výrazy. Jako každý extrémní názor je i tento pošetilý – všimněme si, že pomysluný odpůrce sám užil automaticky dvou cizích slov („existují“ a „ekvivalentní“). Budeme-li chtít, aby nahradil slovo „ekvivalentní“ jiným, napadne mu pravděpodobně „adekvátní“. Pak si uvědomí, že to jaksi rovněž není česky, a navrhne slovo „odpovídající“, které ovšem zdaleka nevystihuje pojem ekvivalence. Mnoho cizích slov už v češtině natolik zdomácnělo, že působí potíže vyjádřit je „česky“. Zkuste to například se slovy „kolonialismus“, „existence“ nebo „kombajn“ (angl. combine). Nemá přece smysl říkat „zemědělský stroj, který za jízdy s vlastním pohonem po poli sklízí obilí, mlátí je a třídí na zrno a slámu, kterou balíkuje...“ Takových slov je velké množství, pouze si to neuvědomujeme, protože jsme si na ně zvykli a často ani nevíme, že nějaké slovo nemá český původ. Pozornost zbystříme, slyšíme-li výraz, jehož sémantický obsah (význam) neznáme, což některé z nás irituje (sere), a pak vyslovujeme názor – viz začátek.

Příkladem takového iritujícího slova může být „inherence“, což je příslušnost nějakých vlastností svému nositeli, který je bez těchto vlastností nemyslitelný – ztrácí obsah v podobě významných atributů (nezbytných, charakteristických vlastností); nositel bez těchto vlastností prostě neexistuje, tedy vlastně existuje, ale není to už on, za který jej považujeme. Důsledným výkladem pojmu dospějeme k jeho vnitřní rozpornosti, dotkneme se samých základů ontologie a gnozeologie a skončíme u nedokazatelných filozofických axiomů. Praktické použití problematické „inherence“ je ustáleno ve výrociích typu „skepse je

inherentní agnosticizmu“. Napsat tuto větu česky, resp. vysvětlit, o co jde, by znamenalo napsat knihu, dost tlustou, což není účelné ani praktické. Autor, který se hodlá ve svém článku odněkud někam dopracovat a snad i sdělit nějaké nové nebo zajímavé myšlenky – což je nezřídka účelem dobrého článku –, je prostě nucen znalost elementárních pojmů předpokládat. Takový článek je ovšem určen malému okruhu čtenářů – jeho autor dobře ví, že devětadvadesát lidí ze sta neví, o čem je řeč, asi šedesát z téhož vzorku se domnívá, že bezpečně rozumí alespoň pojmu „skepse“, ve zhruba padesáti případech je to však vědomost jen – slušně řečeno – velmi přibližná.

Chci tím říci, že každý, zejména ten, komu se dostalo pouze vzdělání zprostředkovaného nevzdělanci, má mít v příruční knihovně slovník cizích slov, v němž se dopátrá alespoň přibližných významů odborných a mírně exotických termínů.

Řada cizích slov je však nahraditelná snadno, v některých případech jsou dokonce české výrazy přiléhavější. Používá-li někdo násilně místo slova „nahrazení“ latinismu „substituace“ nebo místo „vztahu“ „relace“, hemží-li se článek takovými okrasami, stává se autor směšným, protože i laici zpravidla správně tuší to, co odborníci vědí přesně: autor se snaží, aby jeho práce působila vědecktější dojmem, což se mu však daří zřídka, obvykle jen ve slabomyslnějších kruzích. Pochybný úspěch závisí do značné míry na stylistické zručnosti. Méně rafinovaný autor například tvrdí: „Vzniká naléhavá potřeba nalézt účinné řešení, které by v minimálním časovém úseku co nejefektivněji přispělo k důsledné exploataci investované pracovní doby.“ Celý tento bombastický blábol lze přeložit dvěma slovy: „Šetřme časem.“ Mnohý řečník či pisatel však nedosahuje ani tohoto stupně dovednosti a pokouší se ohromit ještě primitivnějšími metodami, například: „V průběhu aktivního procesu chůze došlo k nastartování běhu“ (což znamená: „chodec se rozběhl“). Problém těchto lidí nespočívá v tom, že by to nechtěli dělat lépe, ale v tom, že přes veškerou snahu v apatyce nekoupili. Dočíst takové výpotky až do konce pak bývá někdy větším hrdinstvím než vynášení dětí z hořících domů. Ale existuje i kategorie pravých mistrů, kteří vás už dovedně ošálili, aniž jste si toho všimli, například takový ředitel divize marketingu v bance, který vám ochotně nabídne kreativní (nebo dokonce chytrý) produkt. Tento ředitel je totiž jen starým známým českým vedoucím oddělení (divize = oddíl, oddělení), které zcela určitě nikdy nic nevyrobilo (produkt = výrobek), natož tvořivě (kreativní = tvůrčí, tvořivý), a odolat mu lze jen správným rozlišováním zdánlivě totožných slov „chytrý“ a „vychytralý“.

Na závěr je třeba poznamenat, že každý text má být psán přiměřeně předpokládané úrovni vzdělání těch, jimž je určen, což obyčejně snadno zvládá autor erudovaný a kultivovaný, nepociťující potřebu stavět na odív svou vzdělanost, která se rozumí samosebou a vyplývá z dílka přirozeně a nenásilně. Jako příklad mohu uvést text, který právě čtete. Příručka je stylisticky vybroušená, nekostrbatá, srozumitelná a přiměřená vašemu vzdělání a chápání, udržuje průběžně pozornost na vysoké hladině, neboť není vyplněna takzvanou vatou, při jejímž čtení by mozek mohl odpočívat, tím se však už záměrně vymyká intelektuálním možnostem některých minulých, aktuálních i budoucích členů českých vlád a parlamentů a na druhé straně jemně a nenásilně naznačuje, kam bych já ještě mohl pokračovat, ale kde už byste mě nestačili sledovat, a proto vás nenutím. Jedním slovem: skvost. Dělejte to také tak.